

Владимир Поломац
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

О ГРАФИЈИ У КРАГУЈЕВАЧКОМ ИЗДАЊУ НОВИНА СРПСКИХ (1834)¹

Уводне напомене

Новине српске из 1834. године (Новине Србске сь высочайшимъ дозволенѣмъ правителства) – писане и уређиване од стране Димитрија Давидовића, а издате и штампане у *Књажеској српској књигопечачињи* у Крагујевцу – представљају прве новине у модерној Србији. О значају ових новина за историју српске културе већ је говорено². Намера нам је да овим радом укажемо на значај овог издања за историју нашег књижевног језика. Филолошка проучавања почињемо од графије – од међусобног односа јединица фонолошког и графематског система³. Као извор за истраживање послужила нам је фототипија овога годишта (укупно 52 броја) у издању Народне библиотеке „Вук Караџић“ из Крагујевца [Новине српске 2005].

Инвентар фонолошког система у крагујевачком издању *Новина српских* не разликује се од инвентара фонолошког система савременог књижевног језика. Изузетак не представља ни консонант /x/ будући да се веома често налази у позајмљеницама, а понекад чак и у домаћим речима: Христовога 60а, Нахиє 69а, хтѣо 73а, хтѣла 88а, Харема 1066, храбрость 1126, холера 123а, итд.⁴ Овакав систем фонема обележава се у *Новинама српским* графематским системом који можемо представити помоћу два низа графема/слова⁵:

- 1 Рад је израђен у оквиру пројекта 148024Д (Српски језик и друштвена кретања) који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.
- 2 Исп. само следеће радове: Аврамовић 1989, Бјелица 1989, Благојевић 1989, Деретић 1989, Недељковић 1989. О другим активностима Димитрија Давидовића исп. у *Зборнику радова са научног скупа Сиваралашиво Димитрија Давидовића*, Удружење новинара Србије, Београд, 1989. год. Исп. такође: Вранеш 2005 и Љушић 2006.
- 3 Намера нам је да опишемо и ортографски, фонолошки, морфолошки, лексички и синтаксички систем овога издања.
- 4 Примери се дају према Новине српске 2005. Број уз пример означава страницу у издању, а слово стубац на страници.
- 5 Термином графема означава се у овом раду најмања јединица која на плану писаног текста одговара фонему, а представљена је једним симболом. У односу на овакву дефини-

а) <а, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, и, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ћ, у, ф, х, ц, ч, џ, ш>

б) <й, і, ы, є, ю, я, ѣ, ѵ, ѡ, щ, дж, њ, ь>⁶

У првом низу (под а) налазимо 27 графема са стриктном фонолошком вредношћу. Ако се изузме обележавање једначења консонаната по звучности и по месту творбе употреба ових графема – ни у Вуково време, а ни данас – није представљала посебан правописни проблем⁷.

Други низ (под б) чине графеме/слова чија је употреба карактеристична за предвуковску епоху српске ћирилице. Њихова употреба одудара од Вуковог фонолошког принципа да један знак (графема) означава само једну, увек исту фонему, односно да једна фонема буде означена само једном (увек истом) графемом.

Предмет наше расправе представљаће управо однос графема/слова наведених у другом низу и њихових фонолошких вредности. Поред детаљног описа графије, биће неопходно упоредити графематски систем *Новина српских* (односно Димитрија Давидовића) са графематским системима српских писаца предвуковске и вуковске епохе. Овакав приступ омогућиће нам да јасније сагледамо место и значај Давидовићеве графије у оквиру епохе прве половине XIX века.

О графији

Обележавање фонеме /а/

Фонему /а/ Давидовић обележава графемом <а>, изузев у позицијама иза палаталних фонема /ј/, /љ/ и /њ/, када – у складу са графијско-правописним маниром епохе – гласовну секвенцу [ј+а] обележава помоћу графеме <я>, а гласовне секвенце [љ+а] и [њ+а] помоћу графемских комбинација <ля> и <ня>. Примери за писање секвенце [ј+а] наведени су у т. 16, а примери за писање [љ+а] и [њ+а] у т. 21.

ницију графеме, под термином слово подразумевамо јединицу графематског система која не означава фонемску вредност, или означава фонемску вредност која је представљена комбинацијом двају симбола (диграфом). У складу са интернационалним начином означавања фонолошке вредности обележавамо косим заградама / /, графематске вредности изломљеним заградама » «, а фонетске вредности угластим заградама [].

6 Овом низу треба додати и апостроф који, између осталих правописних функција, овде служи и за обележавање вокалног /р/, в. т. 13.

7 Обележавање једначења по звучности и по месту творбе – строго посматрано – није графијски, већ правописни проблем, будући да се не тиче инвентара јединица графематског система, већ само њихове дистрибуције.

Обележавање фонеме /e/

Основна графематска реализација ове фонеме је <e>. Овом графемом Давидовић обележава /e/ као континуант етимолошких /e/ и /ɛ/, а веома ретко – углавном у речима из народног језика – и /e/ као континуант /ě/⁸: *ѵреко* 14а, *порекломъ* 15а, *донѳо* 37а, *сведоѳбе* 66а, *недѳля* 81а, *корѳна* 97а, *деверомъ* 125а, *време* 141б, *дѳе* 177а, *човеѳъ* 182а и сл.

У далеко већем броју примера фонема /e/ (</ě/) се обележава графемом <ѳ>⁹: *Наслѳдникъ* 17а, *предѳлу* 35а, *заповѳсть* 37а, *дѳло* 51а, *мѳсеѳа* 53а, *сѳверный* 71а, *смѳянѳ* 78а, *пѳсме* 87б, *дѳѳе* 97а, *невѳсте* 97б, *мѳсто* 101а, *посѳћѳенія* 123б, *дѳѳойке* 133а, *вѳсть* 149б, *посѳдаю* 167б, *лѳѳкара* 179а, *рѳѳчи* 183б, *хотѳло* 191а и сл.

Мало је вероватно да је Давидовић *јекавизирао* свој изговор, тј. да је графемом <ѳ> у овим примерима означавао секвенцу [j+e], посебно када се има у виду да су *Новине срѳске* углавном писане народним језиком¹⁰.

Јекавску вредност графеме <ѳ> у складу са рускословенским изговором налазимо у типичним славенизмима¹¹: *совѳстностю* 37а, *совѳтъ* 56б, *совѳтникъ* 66б, *всемиѳостивѳѳишій* 66б, *примѳѳчаніяма* 79а, *саотѳѳѳтѳвуѳе* 95а, *соразмѳѳрности* 135а, *вовѳѳрена* 147а, итд.

У складу са граѳијско-правописном традицијом епохе, а услед непостојања посебних графема за /j/, /љ/ и /њ/, налазимо и у *Новинама срѳским* писање <e>, <лѳ> и <нѳ> за гласовне секвенце [j+e], [љ+e] и [њ+e]. Примере за писање [j+e] исп. у т. 1б, а примере за писање [љ+e] и [њ+e] у т. 21.

Обележавање фонеме /и/

Основна графематска реализација ове фонеме у *Новинама срѳским* је <и>. Њоме Давидовић обележава континуант етимолошког /и/, али и, недоследно, континуант етимолошког /ы/ у корену/осно-

8 Исп. Младеновић [1989: 144]: „У писаном језику наших школованих људи прве половине XIX века треба мање очекивати погрешну употребу слова јат, ...“

9 Исту ситуацију налазимо и у Давидовићевој „Историји српског народа“ (1821). Исп. Младеновић 1989: 144.

10 Исп. о овоме мишљење А. Младеновића [1979: 100]: „Слово ї има вредност самогласника е, пре свега, у текстовима писаним народним језиком, у речима које саме по себи или својим обликом представљају одлику српског народног језика, као и у примерима који се у једном истом тексту, ван рускословенског контекста, јављају понекад са ї а понекад са е“.

11 Исп. о овоме у Давидовићевој „Историји српског народа“ (1821) [Младеновић 1989: 144–145].

ви речи: синове 13а, билису 34а, мисао 49а, позиваніе 69а, четири 90а, побити 109б, рибарске 133а, питала 156а, обичаю 162б, езику 168б, добиваю 178а и сл.

Употреба ове графеме начелно је слободна, изузев у позицији иза вокала, тачније иза /j/ које се реализује у хијату¹²:

а) <ои> → [о+ј+и]: обоицы 17б, двоица 37а, освоити 57б, неизброимо 73а, боимо 178б, итд.

б) <ии> → [и+ј+и]: Сербіи 10, Анатолиі 37б, пропорциі 82а, чаршіи 166а, историі 181б, итд.

в) <аи> → [а+ј+и]: обичаима 15б, случаима 38а, догађаима 74а, краишника 129а, Влаиня 129а, итд.

г) <еи> → [е+ј+и]: Андреић 17а, Архиереи 17б, Стейћемъ 149а, итд.

д) <уи> → [у+ј+и]: зуила 74б, забруи 74б, итд.

Од осталих графичких могућности Давидовић најчешће користи графему <і>. Доследно писање ове графеме налазимо у позицији испред /j/ у међувокалском положају, односно испред вокалских графема:¹³

а) <ія/іа> → [и+ј+а]: канцеларія 13а, крцаліа 14а, бриліантима 21, рођенія 37а, амнистіалногъ 39б, діамантима 66б, патриархъ 67б, порученіяма 81а, уваженія 163а, покушеніяма 175а и сл.

б) <іє/іе> → [и+ј+е]: ніє 13б, фамиліє 37а, Напієрь 63а, Терезіенштату 72а, посѣћеніє 81а, ступлѣніємъ 162а, Бесарабіє 174а и сл.

в) <ію/іу> → [и+ј+у]: радостію 13а, свію 37б, монополіумъ 71б, министеріума 79а, достоянію 81а, теченію 141а, триумфална 147б, обичаю 162б, Гимназіумъ 179а и сл.

г) <іо> → [и+ј+о]: Русіємъ 14а, одпустію 37а, судіємъ 37б, одклонію 81а, кадиіємъ 81а, фамиліємъ 82б, изволію 117а, уватіосе 149а, найтопліємъ 189а и сл.

д) <іи> → [и+ј+и]¹⁴: найновій 14а, старій 14б, 82а, историі 37а, найусердніи 38а, найпокорніимъ 57а, Петріи 73а, пропорциі 82а, найстрожіймъ 82а, најстаріи 97б, Персіи 110а, Софіи 125а, Сиріи 150б, фамиліи 153б и сл.

12 О оваквом писању код Доситеја в. Куна 1970: 32, код Хаџића в. Суботић 1989: 23–24.

13 Овакав начин писања у складу је са графичко-правописним маниром епохе. Исп. Мразовић 1811: 20, Младеновић 1964: 23–24, Куна 1970: 30, Албин 1968: 6–7, Кашић 1968: 17, Суботић 1989: 24–25, Јерковић 1972: 33.

14 Диграф »ѣ« у овим примерима транскрибујемо као [и+ј+и] упркос чињеници да се у говорној реалности ова секвенца изговара упрошћено [i].

Напоредо са графемом <и> Давидовић пише графему <і> у страним речима, у иницијалном или међуконсонантском положају¹⁵: интересе 40а, милиона 16а (али и милиона 16а), министру 376 (али и министру 38а и Министра 92б), артикель 38а, архітекта 38б, фінанціє 39а (али и Финансіє 92а), університету 39а (али и університетъ 79а), міссіонере 68б, офіціре 74б (али и офицѣромъ 62а), манифест 87а (али и манифест 87а), принца 111б (али и Принць 100б), діректоръ 147б (али и Директоръ 48а), віно 162б (али и вино 168а), міромъ 189б, и др.

Графема <і> саставни је део диграфа <ій> којим Давидовић означава фонему /и/ насталу асимилацијом /ј/ иза сродног /и/ (иј > иј > ии) и након тога, контракцијом (ии > ѿ). Примере најчешће налазимо у облицима присвојних придева¹⁶: Русійскогъ 14а, спајскогъ 39б, русійска 38а, харачійски 90а, нахійскимъ 90а, Македонійскій 97а, Персіјскій 114б, и сл. Да се у побројаним примерима диграф <ій> изговарао као [ѿ], а не [и+ј], сведочи и пример Касписког мора 109б.

У примеру Илійнъ данъ 117а диграф <ій> означава /и/ које се развило фонетским путем: ији > иј > ии > ѿ.

Диграф <ій> – често алтернирајући са <ый> и <и> – употребљава Давидовић за обележавање дугог /и/ у одређеним морфолошким категоријама именица, придева, заменица и партиципа¹⁷.

Редовну употребу диграфа <ій> налазимо у облику ген. мн. именица сва три рода са наставком -ѿ: речій 14а, людіѿ 14а, 117б, властіѿ 33а, Србчадіѿ 33б, врлетіѿ 36а, неправдіѿ 37а, месеціѿ 37а, сатіѿ 75б, ноіѿ 86б, частіѿ 90а, корыстіѿ 117б, вѣстіѿ 118а, и сл.

У облику ном./вок./акуз. јд. придева одређеног вида обичнија је употреба диграфа <ый>: военный 57а, главный 57а, познатыѿ 57а, єдиныѿ 57б, неуморимыѿ 85б, народный 89б, даныѿ 90а, отечественный 91а, младыѿ 91а, свѣтлыѿ 181а, каменныѿ 181а, истыѿ 181а, тилыѿ 181а, главный 181а, итд.

У истом облику, најчешће у позицији иза веларних /к/ и /г/ налазимо и диграфе <ій> (чешће) и <и> (ређе): турскій 13б, 57б, другіѿ

15 И ово је у складу са граfiјско-правописним маниром епохе. Исп. дела наведена у нап. 14.

16 Иако се диграф »šè« у средини речи транскрибује као [и+ј], у оваквим је примерима, према речима Љ. Суботић [1989: 27], функционално и са становишта говорне реалности у питању изговор [и]. Уп. и Младеновић 1979: 128.

17 Оваква употреба карактеристична је и за друге писце предвуковске и вуковске епохе. Исп. само Мразовић 1811: 70–86, Младеновић 1979: 124–128, Кашић 1968: 19, 64, 65 и Суботић 1989: 28–29.

14а, 119а, рускій 14а, прокупачкій 37а, србскій 89б, харачкій 90а, грузанскій 117а, грчкій 118а, и сл.; многи 58а, млоги 75б, други 74б, 114а, и сл. Овакву ситуацију налазимо и код придевских заменица: нѣкій 57б, свакій 119а, али и нѣкіи 75а.

Диграфе <ій> и <ии> налазимо у облику ном./акуз./вок. јд. партиципа презента и претерита активног: уводећій 58а, лежећій 86б, изишавшіј 87б, вратившіјсе 121а, налазећійсе 121а, дошавшіј 121а, обытавајућій 122а, слѣдујућій 154а, Главно-командуюћій 155б; налазећіи 58б, 122а, дошавшіи 58а. У овој је категорији обично и писање са <и>: дишући 2б, предвиђајући 13б, неимајући 14б, доказуюћи 22б, любећи 25а, изговоривши 29а, целивавши 69б, и сл.

Редовно обележавање облика ген. мн. заменице трећег лица помоћу <ій> (чешће) или <ии> (ређе) у функцији је лексичког разликовања према везнику *и* (обележава се помоћу <и>). Овакав начин писања продире и у ген. мн. придевских заменица: свој 45б, 96а, кој 47б, и сл.

У складу са правописном традицијом налазимо спорадично писање диграфа <ии> у облицима глагола *примити/примати*: прими 57а, приміо 57а, примо 73б, примати 92а, итд.

&10. Као једну од могућности за обележавање /и/ у *Новинама српским* налазимо и <ы>. Ову графему Давидовић недоследно употребљава на месту старог словенског вокала /ы/ у корену/основи речи, а такође и у одређеним наставцима.

Примери коренских морфема у којима је <ы> написано на етимолошком месту: были 13а, мы 21, высокоблагородіе 29а, корысти 36б, выше 49а, добыти 62б, пребывалище 65а, обычна 73б, ты 83а, мысле 106б, пытати 109а, пробывачныма 138б, сынова 161а, итд. Примери са <и> на месту етимолошког /ы/ већ су навођени у т. б.

Према правилима рускословенске ортографије графема <ы> преовлађује у облицима заменица и придева: у инстр. јд. м./с. р., у ген. мн. сва три рода и у дат./инстр./лок. мн. сва три рода¹⁸.

Примери за инстр. јд. м./с. р.: поменутымъ 25а, осталымъ 29а, новымъ 49а, овымъ 73а, скорымъ 79а, ватренымъ 97б, тымъ 111б, вышымъ 133б, лѣпымъ 153б, могућнымъ 177а, итд. У односу на остале облике (в. даље) овде налазимо и релативно велики број примера са графемом <и>: Тимочкимъ 19а, тимъ 21, еднимъ одреднимъ 36а, земскимъ 49а, Србскимъ 65а, царскимъ 169а, итд.

Примери за ген. мн. сва три рода: благоустроены 21, осталы 21, државны 21, речены 36а, кужны 36б, различны 36б, овы 45а, осталы

18 Исп. Суботић 1989: 30.

б3а, никаквы 71б, странны 71б, оны 85а, важны 87б, законны 111а, сыновны 132а, нелицемѣрны 132а, ньювы 168б, итд. Губљење фонеме /х/ узроковало је потребу граfiјског разликовања хомофоних падежних облика, што је учињено уопштавањем <ы> у овом облику. Примери са <и> су малобројни, углавном долазе у формама присвојних придева иза задњонепачног консонанта /к/: србски 45а, француски б3а, руски б3а, морски 133б, итд.

Примери за дат./инстр./лок. мн. сва три рода: по особитымъ порученіямъ 1а, съ околнымъ пашама 3а, простымъ войницыма 4а, младымъ отоманскимъ князевима 4б, съ остальымъ дворяницама 17б, по истымъ порученіямъ 18а, къ страннымъ државама 19а, къ пограничнымъ Арнаутима 37а, собственымъ очима 59б, при обичнымъ возгласима 73б, у страннымъ земляма 91а, суевернымъ Турцыма 121а, съ папирнымъ новцыма 132б, о истиннымъ нѣнымъ корыстима 175а, итд. Као и у облику ген. мн., и овде су примери са <и> углавном заступљени код присвојних придева иза задњонепачног /к/: о политическимъ предметима 1а, филозофическимъ и богословскимъ наукама 3б, на французскимъ и енглескимъ скупштинама 18а, србскимъ властима 109б, итд.

Рускословенску иновацију представља и веома доследно писање <ы> у облицима именичке промене иза /ц/¹⁹: Турцы 21, фишецы 36а, у руцы 53а, къ земляцыма 53б, о узроцыма 67б, знацыма 86б, на брежульцыма 112а, у Жагубицы 133а, офицырима 150б, у Брзой Паланцы 161б, чиновницы 178а, итд.

У малом броју страних речи, најчешће грчких и латинских, вокал /и/ је обележен помоћу <v>: Егвпетъ 36б (али и Египта 98а), Сврје 36б (али и Сирији 150б), полvтехническа 36б, Свнодъ 38а (али и синодъ 87б), Егвпетскогъ 39а (али и Египетскій 102б), Лvкеумъ 39а (али и лицеуму 135б), Кvпромъ 52б, Гvмназія 79а (али и гимнасіяма 135б), Смврне 97б, тvпъ 103а (али и типографіе 165б).

Обележавање фонеме /у/

Ову фонему Давидовић редовно обележава графемом <у>, осим у положају иза палаталних фонема /ј/, /љ/ и /њ/, када се – у складу са граfiјско-правописном традицијом – гласовна секвенца [ј+у] обележава помоћу графеме <ю>, а гласовне секвенце [љ+у] и [њ+у] помоћу графемских комбинација <лю> и <ню>. Примере за писање [ј+у] в. у т. 18, а примере за писање [љ+у] и [њ+у] у т. 21.

19 Исп. Суботић 1989: 30.

Обележавање фонеме /р/

У највећем броју примера вокално /р/ се у *Новинама српским* графемски не разликује од консонантског /р/²⁰: Србскога 13а, одржати 37а, четвртак 65а, свршена 87а, рванѢ 97а, крстити 113а, дрвена 126б, трговина 143а, низвргава 153а, црно 177а, црква 181а и сл.

Веома су интересантни примери у којима се вокално /р/ налази испред /ø/ < /x/. У примерима врѡвну 143б, врѡвній 147б, најврѡвниегъ 154б, врѡвногъ 181а, врѡвно 177а – апостроф може означавати изгубљени консонант, али и вокалност /р/.

Будући да употреба апострофа није мотивисана губљењем гласова – у примерима типа Ђр’ка 66а, р’пе 118а, р’ђаво 75а, 134а, 157а, 176б, р’ђаю 190б, р’ђавъ 190б, сатрѡ 191б и сл. – са сигурношћу можемо тврдити да је Давидовић вокално /р/ означавао помоћу <р’>²¹.

Употреба апострофа у примерима в’ровногъ 121а и в’рстїй 84б представља грешку мотивисану несигурношћу употребе овога знака услед његових различитих функција.

Особеност Давидовићеве графиције представља обележавање вокалног /р/ помоћу удвојеног <рр> у корену/лексеми *врх* (након губљења /х/): врру 2б, 5, 35б, 42б, 48а, 75б, врра 48а, врромъ 35б, врѡвнымъ 76б, и сл.

Графемске комбинације <е> + <р> и <р> + <о> – у примерима типа милосердія 5, сверху 6, Сербїя 13б, первый 14а, Четвертый 16б, четвероуголнынай 16б, усердніе 39а, усовершенствованїяма 39б, обдержава 109б, черте 110б, привержености 112б, жертву 118а, пожертвованїя 169б, полуострову 59а, острова 110б сл. – не означавају вокално /р/, већ комбинације фонема /е/ + /р/ и /р/ + /о/ у славенизмима²².

Обележавање фонеме /ј/

У позицији на крају речи и испред консонанта ова се фонема – у складу са графичко-правописном традицијом преддуковске епохе²³ – и у *Новинама српским* означава графемом <й>.

Примери за крај речи:

20 Сличну ситуацију налазимо и у Давидовићевој „Историји српског народа“ (1821) [Младеновић 1989: 145].

21 Овакво обележавање налазимо код Рајића [Младеновић 1964: 30–31] и Видаковића [Кашић 1968: 25].

22 Исп. Младеновић 1979: 113–116 и Суботић 1989: 95.

23 Исп. код Рајића [Младеновић 1964: 32], Доситеја [Куна 1970: 39], Видаковића [Кашић 1968: 21], Хаџића [Суботић 1989: 31–32], Игњатовића [Јерковић 1972: 37] и Атанацковића [Јерковић 1976: 18].

а) <-ай> → [-a+j]: догађай 33а, край 33б, онай 57а, тай 89б, дай 124а, свой 146б, овай 146б, обичай 185а, случай 186а, Николай 188а, и сл.

б) <-ой> → [-o+j]: Мокрой 33а, іой 33б, Влашкой 57б, благородной 89б, ньой 92б, сѣверной 114б, нѣговой 121а, србской 185а, великой 187а, едной 188а, и сл.

в) <-ей> → [-e+j]: Доситей 10а, Вашей 21, Осман-Бей 45б, казначей 162б, и сл.

Примери за антеконсонантски положај:

а) <-айК>²⁴ → [a+j+K]: высочайшегъ 19б, Чайничкогъ 33б, найвећомъ 57а, майку 60а, наймила 89а, глубочайшимъ 89б, пре дайте 90а, найбільи 103а, потайна 121б, понаввише 186а, и сл.

б) <-ойК> → [o+j+K]: свойствено 9, войске 21б, Прибойски 33а, войника 52б, непристойнымъ 57б, войвода 59б, нарочной 91б, Радойковићъ 121а, достойно 124а, девойка 185а, и сл.

в) <-ѣйК/-ейК> → [e+j+K]: дѣйство 58а, милостивѣйшіи 89а, дѣйствія 93б, дѣйствіе 113а, милостивѣйшимъ 185а, и сл.; Алемтейскомъ 58а, Лейчестеру 60а, пажейскій 91б, судейскомъ 91б, Европейцима 186б, и сл.

г) <-уйК> → [u+j+K]: куйну 2б, Руйна 33а, буйрулдіе 34б, и сл.

У негираним формама глагола *имаѣи* (нейма 60а, неймаю 157б, нейма 187а, 187б) и у композитима глагола *ићи* (дойђе 186а) графема <й> означава /ø/²⁵.

У иницијалном положају испред /o/, али и у медијалном положају између вокала задњег реда (/a/, /o/ или /y/) и /o/ означава се фонема /j/ помоћу графеме <i>, односно <I> уколико је у питању велико слово²⁶.

Примери за иницијални положај: іой 12а, Іонійски 20б, Іосифу 33а, Іовану 33а, Іованъ 33а, іошт' 33б, іоште 33б, Іорку 59б, Іованомъ 89а, іоштъ 157а, Іосифъ 161б, итд.

Примери за медијални положај између /a/ и /o/: баіонетима 59а, 108б, Раіовића 90б, баіонете 27б, маіоромъ 73а, и сл. Овде вероватно иду и страни топоними Таіо 59а и Баіона 59а.

24 Симболом К означава се било који консонант.

25 О овој појави код Ј. Хаџића в. у Суботић 1989: 32.

26 Овакав начин обележавања у складу је са граfiјско-правописним маниром епохе. Исп. код Рајића [Младеновић 1964: 31–33], Доситеја [Куна 1970: 39–40], Видаковића [Кашић 1968: 21], Хаџића [Суботић 1989: 32–33], Игњатовића [Јерковић 1972: 37–38] и Атанацковића [Јерковић 1976: 18–19].

Примери за медијални положај између два /o/: својој 33а, 34а, 58б, 121б, 185а, којој 34а, 35б, 90б, 92а, 122а, 188а, својомъ 57б, 187а, којомъ 124а, мојој 160б, и сл.

Забележен је и један пример са /j/ између /y/ и /o/: олујомъ 157б.

Хијатско /j/ које се налази у гласовној секвенци [и+ј+о] не означава се посебно. Гласовна секвенца се доследно обележава графемском комбинацијом <io>: добио 33а, одговоріо 57а, поставіо 67а, благоволіо 73а, вратио се 81а, наличіо 101а, намѣріо 157а, сподобіо 177а, оставіо 189а, учиніо 198б, Сербіомъ 11, ерваніомъ 12а, чіомъ 33б, нахіомъ 34а, Русіомъ 57а, Маріомъ 58б, наівеселіој 162б, најтоплиомъ 189а, најтоплиој 197б, итд.

У положају испред вокала /a/ ова се фонема – у складу са графичко-правописном традицијом преддуковске епохе²⁷ – најчешће бележи помоћу <я>.

Иницијални положај испред /a/: јвномъ 33а, јвляю 23б, 74а, 157а, јсне 35б, јшила 41б, јйце 97а, на Јгодину 113б, јпунце 120б, јрећи 124б, јгнѣћи 124б, јстучићу 162, јрма 164а, итд.

Изузетак представља лексема *Јануар* у којој се ова фонема у иницијалном положају може обележити помоћу <i>: Јануаріа 12а, 12б, 23а, Јануаръ 48а (поред чешћег *Јануаріа* 13а).

Међувокалски положај испред /a/:

а) <ая> → [а+ј+а]: трајня 40а, очаяваня 40а, трајће 55а, итд.

б) <ея/ѣя> → [е+ј+а]: Доситея 19а, Архіерея 40а, дѣтельность 62б, дѣтельно 62б, итд.

в) <ія> → [и+ј+а]: Міяило 1б, пріятельству 19б, рођенія 41а, неприятельства 49а, прослављенія 65а, избилія 68а, бриліантима 73б, злоупотребленія 89б, нападєнія 109а, пріятель 163а, итд.

г) <оя> → [о+ј+а]: Прибоя 33а, коя 40б, постоянымъ 57а, итд.

д) <уя> → [у+ј+а]: руянѣ 162б.

Писање <ø> у међувокалском положају карактеристично је за стране речи: крцаліа 14а, бриліантима 21, амнистіалногъ 39б, конфуціанско 52б, Адрианополя 57б, спаіама 58а, Меморіалу 59а, Сіамъ 60а, діамантима 66б, патриархъ 67б, Биографіама 84б, министериалномъ 122б, и сл. (в. т. 8).

У постконсонантском положају испред /a/ доследно налазимо <я>: тирянство 11, крстяна 46а, перя 58б, дворяни 59а, 117а, изясніо

27 Исп. писање секвенце [ј+а] код Рајића [Младеновић 1964: 33], Доситеја [Куна 1970: 35], Видаковића [Кашић 1968: 21–22], Хаџића [Суботић 1989: 19, 37], Игњатовића [Јерковић 1972: 37] и Атанацковића [Јерковић 1976: 18].

93а, сјашіо 117а, сјянь 149а, обявіо 157а, памяць 158б, сјяности 158б, баряцыма 158б, сјяному 161а, барякъ 181а, итд.

У иницијалном и међувокалском положају испред /e/ фонема /j/ се доследно обележава графемом <є>²⁸.

Иницијални положај испред /e/: Сфрема 29а, еднога 33а, едва 36а, есу 36а, еданъ 45б, елинска 46б, ерменски 52б, еду 53а, Сдрень 57а, Елкомъ 73а, езикъ 79а, ербо 94а, 157а, единство 96а, единовѣрными 178а, едной 188а, Сфремъ 197а, и сл.

Писање <i> испред /e/ у иницијалном положају забележено је у једном страном имену: Пекар-Јенишеве 48а, Јениша 48а и Јенишъ 48б.

Међувокалски положај испред /e/:

а) <ає> → [а+ј+е]: краєва 34а, заєдно 41а, саєдinjaва 52б, дає 57б, предає 95а, догађаємъ 101б, престає 111а, дознає 149б, Николаєвску 174б, трає 177а, итд.

б) <еє> → [е+ј+е]: Доситеємъ 17б, Аракчєєва 95а, Виолеєма 139а, Андреєвића 149а, Андреє 189а, итд.

в) <іє> → [и+ј+е]: наблюденіє 8б, капіє 29а, официєльно 34б, пристрастіє 53а, правосудіє 81б, извієныма 97б, званіє 135б, увѣреніє 147б, типографіє 165б, продуженіє 207а, итд.

г) <оє> → [о+ј+е]: Черноєвице 35а, стоєћи 52а, боєћисе 67б, своє 81б, военны 91б, устроєномъ 97б, воєваню 137б, коє 142а, раздвоє 166б, Неброєна 179а, итд.

д) <ує/ює> → [у+ј+е]: надвалює 54б, опредѣлюємъ 89б, чуємо 111а, купує 127а, зимує 205б, итд.

Изузетак представљају стране речи у којима налазимо <∅>: Напієрь 63а, Терезієнштату 72а, и сл. Домаћа реч узбієни 95б вероватно представља штампарску погрешку.

У положају иза консонаната (изузев на морфемској граници) гласовна група [ј+е] обележена је графемом <Ѣ>. Примери су малобројни: ноєво перѢ 127а и уздарѢ 4а.

Фонема /j/ у позицији испред /y/ – у складу са графијско-правописним маниром преддуковске епохе²⁹ – обележава се у свим позицијама помоћу <ю>.

28 Овакав начин обележавања у складу је са традицијом. Исп. сличне примере и код Рајића [Младеновић 1964: 27], Доситеја [Куна 1970: 33], Видаковића [Кашић 1968: 21–22], Хаџића [Суботић 1989: 21–22, 34–35] и Атанацковића [Јерковић 1976: 18].

29 Исп. Младеновић 1964: 33, Куна 1970: 36, Кашић 1968: 22, Суботић 1989: 36, 41, Јерковић 1972: 38, Јерковић 1976: 18.

Иницијални положај: јужной 23а, јотру 34а, јонацы 39а, јужнымъ 57б, Јунија 89а, јотрось 111б, јотра 117б, јоче 145а, јотреню 165б, итд.

Међувокалски положај испред /y/:

а) <аю> → [а+ј+у]: осниваюћисе 25а, укораваяоћа 107б, отимаю 33б, поболѣваюћу 163а, имаюћу 185а, итд.

б) <ію> → [и+ј+у]: дѣянію 89б, любовію 107б, провинцію 179а, обдржанію 194б, итд.

в) <ою> → [о+ј+у]: союзъ 23а, кою 16б, свою 103б, итд.

г) <ую> → [у+ј+у]: существујућимъ 13а, свирѣпствујући 40б, описую 47а, потврђую 59а, слѣдуюће 71а, болуюћи 85б, болуюћу 133б, итд.

Неколико изузетака са <ѳ> и овде се налази у речима страног порекла: монополіумъ 71б, министеріума 79а, министеріуму 122б, триумфална 147б, Гимназіумъ 179а, и сл. (в. т. 8).

Примери са <ю> у постконсонантском положају долазе најчешће у облику инстр. јд. именица ж. р. на -ѳ (IV Стевановићева врста): заповѣстю 33б, дужностю 46а, радостю 47б, ревностю 57б, властю 57а, течностю 91а, правилностю 91а, болестю 154а, уредностю 159б, верностю 161а, готовостю 161а, милостю 161а, движимостю 186а, окретностю 186а, итд.

Будући да већина наведених примера представља славенизме оваква ортографска и фонетска вредност је очекивана.

Забележено је неколико примера иза /д/ у страним речима: Адютантъ 36б, адјункти 79б, адјутанта 88а, Генераль-адјутантъ 156а, и сл.

Фонема /j/ испред /и/ доследно је означена са <ѳ>³⁰:

а) испред /а/ и /и/: Краинске 17а, Саидъ 45б, Баићевымъ 73а, утаити 123б, краинскій 165а, Краинаца 176б, каишъ 186б, краичакъ 186б, и сл.

б) између /е/ и /и/: Шейкъ 45а, шеика 52б, Беира 95б, Алмеида 95б, Терцеира 95б, Фигеира 95б, Стейћъ 197а, и сл.

в) између два /и/: Сербіи 33а, Нахіи 34а, најпокорніимъ 57а, најважніимъ 65а, најправедніимъ 90а, Персіи 110б, Сиріи 137б, Австріи 163б, и сл.

30 И ово је у складу са граfiјско-правописним маниром епохе. Исп. примере код Рајића [Младеновић 1964:33], Видаковића [Кашић 1968: 21], Хаџића [Суботић 1989: 37], Игњатовића [Јерковић 1972: 38] и Атанацковића [Јерковић 1976: 18].

г) између /о/ и /и/: кои 9, 33а, боимо 12б, коима 33а, троицу 33а, воинственъ 34а, освоити 57б, састои 98а, своимъ 110б, 157а, моимъ 160б, роили 161а, предстои 165б, освоили 193б и сл.

д) између /у/ и /и/: заруи 87б, узруи 88а, и сл.

Обележавање фонема /љ/ и /њ/

У складу са граfiјско-правописним маниром предвуковске епохе, ове се фонеме – и у *Новинама српским* – у финалном и антеконсонантском положају репрезентују помоћу граfiјских комбинација (диграфа) <љ> и <њ>³¹:

а) <-љ> → [-љ]: пасуљ 11, краљ 23б, Ердель 48б, мучитель 49а, сачинитель 75б, читатель 96б, корабаль 96б, доноситель 157а, темель 159б, итд.

б) <њ> → [-њ]: Крупанъ 3ба, конъ 124б, итд.

в) <-љК> → [-љ+К]: блистательной 21, попечительства 21, задовольна 22а, вольне 4ба, повольномъномъ 49а, одвальку 7ба, брежуљку 97а, жельно 113а, озбильски 113б, итд.

г) <-њК> → [-њ+К]: конъске 51б, Банъске 35а, ланъски 45б, итд.

На исти се начин ове фонеме обележавају и испред вокала /и/ и /о/³²:

а) <љи> → [љ+и]: родителъима 22а, краљице 23б, читателъима 50а, шљивовице 51б, воспитателъима 73а, развальивати 74а, дебљине 97а, вољи 22б, подпалителъи 23б, служителъи 49а, земљи 49б, нарушителъи 75а, купљљи 113а, и сл.

б) <њи> → [њ+и]: нъина 22а, нъиве 23б, нъимъ 49а, нъи 49а, нъине 73а, нъовой 74б, испунъивати 10, кинъіо 14б, кинъилесу 22б, кнъижице 23а, манъимъ 74б, кнъигама 115а, Кнъягинъи 25а, тамошнъи 49б, танъи 51б, скорашнъи 73б, манъи 74а, Банъи 97а, конъи 97а, последнъи 115б, и сл.

в) <льо> → [љ+о]: вольомъ 10, сабљомъ 64а, жельомъ 114а, 147а, земљомъ 14б, шљокама 91а, и сл.

31 Исп. код Рајића [Младеновић 1964: 38–40], Доситеја [Куна 1970: 41], Видаковића [Кашић 1968: 24], Хаџића [Суботић 1989: 38–39], Игњатовића [Јерковић 1972: 36] и Атанацковића [Јерковић 1976: 19].

32 Исп. и код Рајића [Младеновић 1964: 38–39], Доситеја [Куна 1970: 40–41], Видаковића [Кашић 1968: 24], Хаџића [Суботић 1989: 38–40], Игњатовића [Јерковић 1972: 35–36] и Атанацковића [Јерковић 1976: 19].

г) <ньо> → [њ+о]: ньомъ 22а, нъой 97б, Спаньолце 14б, послѣдной 21, претньомъ 22б, найманьомъ 48а, сумньомъ 75а, пратньомъ 97а, и сл.

Гласовне секвенце [љ+а/њ+а], [љ+е/њ+е] и [љ+у/њ+у] – у складу са граfiјско-правописном праксом преддуковске епохе³³ – обележавају се доследно помоћу <ля/ня>, <лѣ/нѣ> и <лю/ню>:

а) <ля> → [љ+а]: представляѣмъ 1а, скупляѣмъ 37б, саставлялисѹ 41а, Поляцы 56а, стрѣляни 59б, боляра 73б, иляда 125б, мильякъ 178б, селяни 181а; родителя 25б, одкупителя 31б, непріятеля 71а, воспитателя 91б, итд.

б) <ня> → [њ+а]: Княжескій 1а, кланяла 17б, Бошняка 37а, гнявлѣнѣ 49б, саняти 56а, княжества 62а, понятія 86б, сачиняваю 93б; договараня 125б, намереня 126а, милованя 127б, влаиня 129а, ступаня 131б, иманя 181а, знаня 185б итд.

в) <лѣ> → [љ+е]: кралѣвства 27б, прославлѣнїя 41а, зароблѣны 47б, подѣлѣна 67б, обновлѣнѣ 75б, скуплѣне 90б, зароблѣника 95б, примлѣнога 121б, куплѣню 137б; землѣ 57б, далѣ 67б, жителѣ 97б, желѣ 107б, найболѣ 115б, болѣ 121б, призивлѣ 169б, итд.

г) <нѣ> → [њ+е]: нѣгова 9, нѣму 25б, нѣга 47б, нѣно 65б, нѣ 84б; напредованѣмъ 31б, учинѣни 57б, садашнѣмъ 67б, послѣднѣмъ 75б, плаћанѣмъ 103б, овдашнѣмъ 119б, ранѣни 137б, лѣтнѣму 142а, испунѣна 151а; узиманѣ 7б, зимнѣ 25б, уживанѣ 39б, обнародованѣ 47б, манѣ 97б, зиданѣ 103б, намѣренѣ 115б, сумнѣ 121б, надзиранѣ 139б, штеднѣ 150б, итд.

д) <лю> → [љ+у]: любкостю 19б, любе 22б, люди 23б, любећи 29а, Любица 29б, любимцу 57а, людске 67б, любовь 102а, любитель 133а, людїй 194б; полюбе 1а, заключенѣ 22б, приключенїя 31б, родолюбивый 64б, опредѣлюемъ 90а, исключительно 107а, разлютити 187а, човеколюбномъ 189а; саблю 1б, здравлю 13а, землю 15а, полю 41б, владателю 66а, шилю 129б, желю 143а, веселю 144а, недѣлю 144а, пошлю 192а, итд.

ђ) <ню> → [њ+у]: забранюе 29б, 119а, испунюю 56б, починюћи 70б, обранюю 75б; узиманю 7а, установляваню 17б, свѣтлѣню 23б, сиротиню 33б, станю 49б, средню 51б, тврдиню 55б, стеню 67б, путованю 111а, пуцаню 163а, итд.

Обележавање фонема /ћ/ и /ђ/

За разлику од консонаната /ј/, /љ/ и /њ/ који се у *Новинама српским* обележавају у складу са граfiјско-правописним маниром

³³ Исп. претходну напомену.

предвуковске епохе, консонанти /h/ и /h̃/ се доследно обележавају на нов начин – графемама <h̃> и <h̃̃>.

Примери за <h̃>: тражећи 15а, Мићић 33а, већ 57б, Спасић 65б, ноћ 86б, будући 89а, кћери 121б, слѣдуюћемъ 139а, неће 139а, среће 163б, и сл.

Примери за <h̃̃>: међу 15а, уђу 29б, вођени 49а, ђурђево дань 65а, ђорђу 89б, сеђау 107а, лађа 117б, обезбѣженія 140, заођенію 166б, Међутимъ 178б, и сл.

Обележавање фонеме /ц/

Основна графематска реализација ове фонеме је <ц>, како у позајмљеницама (каикція 8а, крцаліа 14а, пенцерь 32а, мезулція 48а, оцакъ 48а, цамія 61б, рицалскимъ 86б, Мутавцића 34а, цѣбана 59а, буцаку 59а, япунце 120б, цилитаню 187а, и сл.), тако и у домаћој речи сведоцбе 66а.

Етимолошки карактер правописа огледа су у примерима наручбине 190б и свѣдочби 197а.

Различито означавање фонеме /ц/ у примерима бюджетъ 39а, бюджетомъ 79а, Будцетна коммиссія 40а и буцетъ 40а вероватно настаје као последица колебања изговора у процесу фонетске адаптације позајмљене речи.

Обележавање фонеме /в/

Поред бројних примера у којима је фонема /в/ обележена истоименом графемом <в>, забележили смо и један пример у коме се ова фонема обележава *ижицом* <v>: Сѣтиміємъ 84б.

Употреба слова <щ>

Употреба слова <щ> у *Новинама српским* углавном је ограничена на славенизме: существујимъ 12а, 71б, вообще 12а, 58а, 201а, свеучилищу 39а, преимущества 83а, сообравамо 89а, общемъ 89б, найвеществованіе 91б, воспиталища 91б, училища 91б, сообщію 183б, сообщеномъ 201а, сообщена 201а, и сл.

Гласовна вредност <щ> у овим примерима вероватно је [шт], а не [шч], судећи по сличним или истоветним примерима у којима на месту очекиваног <щ> налазимо писање графема <ш> и <т>³⁴:

34 О транскрипцији рускословенског слова »ѣ« исп. Младеновић 1979: 107–109.

училишта 91б, свеучилишта 91б, саобштеніе 183б, собориште 187а, свеобштегъ 204а, итд.

Уйошреба слова <о>

У страним речима преузимањим преко грчког језика налазимо <о> у служби означавања фонеме /т/. Међу примерима преовлађују властита имена: Досидеєвы 64б, Наоданаилъ 66а, Феодоръ 116б, Виолеєма 139а, Фемистоклесъ 147б, Феома 144б, Адину 207а, и сл. Исп. и остале примере: кафедра 39а, Феократически 56б, Феократическо 52б, деатеръ 62а, методу 98а, математическим 139б, Логодетъ 150а, и сл.

У примеру Едемъ-Бега 36б Давидовић је овом графемом означао гласовну секвенцу [т+х].

Функција јерова

У складу са графичко-правописном традицијом и у *Новинама српским* налазимо слова <ь> и <ъ> која немају фонолошку вредност³⁵. Оба слова доследно се пишу иза консонаната на крају речи, и као таква имају ортографску функцију.

У највећем броју примера налазимо писање дебелог јера <ъ>: слѣдствомъ 11, у томъ 23б, великодушанъ 39б, посланикъ 59б, Польскогъ 83а, путемъ 89б, до садъ 103б, Султановъ 109б, одбієнь 123а, указомъ 135а, почемъ 143а, бандомъ 153а, Пожареваць 163б, іоштъ 179б, паропловъ 191а, нашъ 197б, итд.

Танко јер <ь> редовно долази код именица ж. р. на -ѳ (IV Стевановићева врста): вѣсть 12а, 93б, 96а, свѣтлостъ 12а, признательность 12б, помоћъ 12б, заповѣсть 37б, дужность 46а, крѣпость 62а, приврженостъ 62а, кѣерь 93а, часть 98а, користъ 115а, яростъ 134а, жалостъ 153а, ноћъ 168а, итд.

Поред ортографске функције, танко јер <ь> у финалној позицији иза <л> и <н> има и графематску функцију – означава /љ/ и /њ/ (в. т. 20).

Колебање у писању среће се најчешће иза консонанта /ћ/: у презименима (Костићъ 70а, Тримичићъ 70а, али Велимировићъ 70а, Савићъ 70а, Станоєвићъ 70а, Јовановићъ 70а, Єремійићъ 70а) и у прилогу *већ* (одвећъ 38б, већъ 38б, 61а, али већъ 37а, 93б, одвећъ 97б).

Забележено је и двојако писање у речи *ѳод*: годъ 37б, коликогодъ 168а, али и годъ 97б.

³⁵ Исп. само Суботић 1989: 43–44, 62–67.

Закључне напомене

Димитрије Давидовић у крагујевачком издању *Новина српских* (1834) употребљава графематски систем чије се јединице – заједно са фонолошким/гласовним вредностима – могу представити помоћу две табеле:

Табела 1

Графеме	Фонолошке вредности	Графеме	Фонолошке вредности	Графеме	Фонолошке вредности
<а>	/а/	<и>, <ѣ>	/и/	<г>	/г/
<б>	/б/	<к>	/к/	<ћ>	/ћ/
<в>	/в/	<л>	/л/	<у>	/у/
<г>	/г/	<м>	/м/	<ф>	/ф/
<д>	/д/	<н>	/н/	<х>	/х/
<ђ>	/ђ/	<о>	/о/	<ц>	/ц/
<е>	/е/	<п>	/п/	<ч>	/ч/
<ж>	/ж/	<р>	/р/	<џ>	/џ/
<з>	/з/	<с>	/с/	<ш>	/ш/

Табела 2

Графеме / слова	Фонолошке/ гласовне вредности	Графеме / слова	Фонолошке/ гласовне вредности
<й>	/j/	<ѵ>	/и/ и /в/
<ы>	/и/	<ѡ>	/т/ и [тх]
<і>	/и/ и -j/-	<щ>	[шт]
<ѣ>	/е/, [je] и [’e]	<ѧ>	/ѳ/
<я>	[ja] и [’a]	<Ѩ>	/ѳ/
<ю>	[ju] и [’y]	<дж>	/џ/
<е>	[je]		

У првој табели налазимо 27 графема са стриктном фонолошком вредношћу. Поред графема чија употреба није представљала посебан графичко-правописни проблем током историје српске ћирилице, овде налазимо и нове графеме <ћ>, <ђ> и <ц> које се употреб-

љавају за означавање истоимених фонема у складу са принципима Вукове графије.

У другој табели налазимо 13 знакова који су карактеристични за предвуковску ћирилицу, а чија употреба у *Новинама српским* одудара од фонолошког принципа. Овде налазимо: прво, графему <й> која означава /j/ у финалном и антеконсонантском положају; друго, знак <ы> који представља алогограф графеме <и>; треће, слово <і> које се – осим у функцији алогографа графеме <и> – употребљава и за означавање /j/ у међувокалском положају; четврто, слово <ѣ> које представља алогограф графеме <е>, али и гласовне вредности [je] и [ʼe] у постконсонантском положају; пето, слова <я> и <ю> која означавају гласовне вредности [ja] и [ju], односно [ʼa] и [ʼy]; шесто, слово <є> које означава гласовну вредност [je] у иницијалном и поствокалском положају; седмо, грчка слова <v> и <o>, употребљена само у страним речима – означавају /и/ и /в/, односно /т/ и [тх]; осмо, слово <щ> – заостало из рускословенске ћирилице – означава гласовну групу [шт] како у речима из народног језика, тако и у славенизмима; девето, слова <ъ> и <ь> која немају фонолошку, већ ортографску (употребљавају се за означавање краја речи) и графематску вредност (<ъ> у графијским комбинацијама <лъ> и <нъ> служи за означавање /љ/ и /њ/); и десето, слово <дж> које у једној изолованој лексеми означава фонему /џ/.

Графемама наведеним у таб. 2 треба додати и диграфе <ій>, <ый> и <иі> који представљају алогографе графеме <и> (означавају /и/ у одређеним морфолошким категоријама, в. т. 9) али и диграфе <рр> и <рʼ> који означавају вокално /р/.

Однос између фонема и њихових графемских реализација у крагујевачком издању *Новина српских* (1834) приказан је у табелама 3 и 4.

Табела 3

Фонеме	Графемске реализације	Фонеме	Графемске реализације	Фонеме	Графемске реализације
/б/	<б>	/к/	<к>	/р/	<р>
/г/	<г>	/л/	<л>	/с/	<с>
/д/	<д>	/м/	<м>	/ћ/	<ћ>
/ђ/	<ђ>	/н/	<н>	/ф/	<ф>
/ж/	<ж>	/о/	<о>	/џ/	<џ>
/з/	<з>	/п/	<п>	/ч/	<ч>

Табела 4³⁶

Фонеме/ гласови	Графемске реализације	Фонеме/ Гласови	Графемске реализације
/a/	<a>, {<я>}	/т/	<т>, <о>/{<о>},{<шт>}
/в/	<в>, <v>	/у/	<у>, {<ю>}
/е/	<е>,<ѣ>/{<ѣ>},{<е>}	/х/	<х>, <о>}
/и/	<и>, <ы>, <і>, <v>/ <ій>, <ый>, <иі>	/џ/	<џ>, <дж>
/ј/	<й>, <і>, {<ѣ>}, {<я>}, {<ю>}, {<е>}	/ш/	<ш>, {<щ>}
/љ/	<ль>, {<ля>}, {<лѣ>}, {<лю>}	/Ѡ/	<ъ>, <ѣ>, <’>
/њ/	<нъ>, {<ня>}, {<нѣ>}, {<ню>}	[р]	<р>, <рр>, <р’>

У првој табели приказане су фонеме са једном графемском реализацијом³⁷. Поред већ поменутог усвајања графема <ћ> и <ѣ> за истоимене фонеме, новину у односу на преддуковску епоху представља и једнозначно обележавање вокала /о/ (Давидовић не употребљава графему <ω>).

У другој табели приказане су фонеме и гласови³⁸ са више графемских реализација. Поред графемских реализација које суштински одређују нефонолошки карактер графематског система (графемске реализације фонема (/e/, /и/, /ј/, /љ/ и /њ/), овде треба поменути и одређени број периферних проблема: обележавање /в/ помоћу <v>, /т/ помоћу <о> и /џ/ помоћу <дж> у страним речима, употреба рускословенског слова <щ> за обележавање гласовне групе [шт] у славенизмима и употреба слова <о> за обележавање [тх] у једном турцизму.

У складу са графијско-правописном традицијом и Давидовић употребљава пајерак <’> и слова <ъ> и <ѣ> искључиво у правописним функцијама. Вокално /р/ се означава посебно помоћу диграфа <рр> и <р’>.

Да закључимо. Димитрије Давидовић у крагујевачком издању *Новина српских (1834)* употребљава стабилан и затворен графематски систем који – иако у својој основи нефонолошки – употребом

36 Заграде { } означавају да наведена графема има сложену гласовну вредност, тј. да се чита као два гласа, или као један глас са умекшавањем претходног гласа.

37 Овде наравно није узета у обзир чињеница да се – у складу са етимолошким карактером правописа – у крагујевачком издању *Новина српских* не обележавају једначења консонаната по звучности и по месту творбе. О овоме исп. и т. 2, посебно нап. 7.

38 Вокално /р/ нисмо сматрали фонемом.

Вукових графема <ћ>, <ђ> и <џ>, те одсуством графема преддуковске ћирилице <г>, <оу>, <ѝ>, <ѡ>, <ѣ>, <ѥ> и <ѧ>, заправо представља прелазни систем између преддуковске и вуковске азбуке.

Употребом оваквог графематског система у крагујевачком издању *Новина српских* (1834) Давидовић начелно не одступа од ситуације која преовлађује код већине српских писаца треће и четврте деценије XIX века [Ивић 1998: 195, Албин 1974 и Албин 1975].

Извор:

1. Новине српске 2005: Новине Србске съ высочайшимъ дозволенѣмъ правительства, 1–52, 1834, Издано и печатано у Княжеской Србской Књигопечатни у Крагујевцу (фототипско издање, Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац, 2005).

Литература:

2. Аврамовић 1989: Миодраг Аврамовић, „Давидовић као аутор и уредник *Новина српских* (1834–1835)“, у: *Зборник радова са научног скупа Сиваралаштво Димитрија Давидовића*, Удружење новинара Србије, Београд, 1989, 171–181.
3. Албин 1968: Александар Албин, *Језик новина Стефана Новаковића (1792–1794)*, Матица српска, Нови Сад, 1968.
4. Албин 1974: Александар Албин, „Усвајање Вукове ћирилице у *Летопису Матице српске*“, у: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, бр. XVI/1, Нови Сад, 1974, 109–138.
5. Албин 1975: Александар Албин, „Усвајање Вукове ћирилице у *Летопису Матице српске* и у појединим алманасима у првој половини XIX века“, у: *Научни састајник слависти у Вукове дане*, бр. V, Београд, 1975, 97–109.
6. Бјелица 1989: Михајло Бјелица, „Место Димитрија Давидовића у историји југословенског новинарства“, у: *Зборник радова са научног скупа Сиваралаштво Димитрија Давидовића*, Удружење новинара Србије, Београд, 1989, 95–99.
7. Благојевић 1989: Обрен Благојевић, „Значај *Новина српских* за економску науку у Србији“, у: *Зборник радова са научног скупа Сиваралаштво Димитрија Давидовића*, Удружење новинара Србије, Београд, 1989, 53–61.
8. Вранеш 2005: Александра Вранеш, „Димитрије Давидовић уредник *Новина српских* и библиограф“, предговор у: *Новине Србске*, Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац, 2005, 209–216.

9. Деретић 1989: Јован Деретић, „Значај Димитрија Давидовића за развој српске књижевне периодике“, у: *Зборник радова са научног скупа Стиваралаштво Димитрија Давидовића*, Удружење новинара Србије, Београд, 1989, 89–95.
10. Ивић 1998: Павле Ивић, *Преглед историје српског језика*, приредио Александар Младеновић, Нови Сад/Сремски Карловци, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1998.
11. Јерковић 1972: Јован Јерковић, *Језик Јакова Игњатијевића*, Матица српска, Нови Сад, 1972.
12. Јерковић 1976: Јован Јерковић, *Језик Богобоја Ашанацковића*, Матица српска, Нови сад, 1976.
13. Кашић 1968: Јован Кашић, *Језик Милована Видаковића*, Филозофски факултет, Нови Сад, 1968.
14. Куна 1970: Херта Куна, *Језичке карактеристике књижевних дјела Доситеја Обрадовића*, АНУБиХ, Дјела, књ. XXXVI, Одјељење друштвених наука, књ. 21, 1970.
15. Љушић 2006: Радош Љушић, *Оријентални новинар, европски политичар: Димитрије Давидовић (1789–1838)*, ТАНЈУГ/Политика, 2006.
16. Младеновић 1964: Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, Матица српска, Нови Сад, 1964.
17. Младеновић 1979: Александар Младеновић, „Напомене о транскрипцији и критичком издавању старих српских текстова из XVIII и XIX века“, у: *Зборник за филологију и лингвистику*, бр. XXII/2, Нови Сад, 1979, 95–129.
18. Младеновић 1989: Александар Младеновић, „Напомене о језику Историје србског народа (1821) Димитрија Давидовића“, у: *Зборник радова са научног скупа Стиваралаштво Димитрија Давидовића*, Удружење новинара Србије, Београд, 1989, 143–155.
19. Мразовић 1811: Руководство къ словенстѣй грамматицѣ исправленнѣй во употребленіе славеносербскихъ народнихъ училищъ. Издано трѣдомъ Авраама Мразовича [...] въ Бѣдимѣ, 1811, XVI + 192.
20. Недељковић 1989: Миле Недељковић, „Новине србске о другим народима и земљама“, у: *Зборник радова са научног скупа Стиваралаштво Димитрија Давидовића*, Удружење новинара Србије, Београд, 1989, 109–123.
21. Суботић 1989: Љиљана Суботић, *Језик Јована Хаџића*, Матица српска, Нови Сад, 1989.